

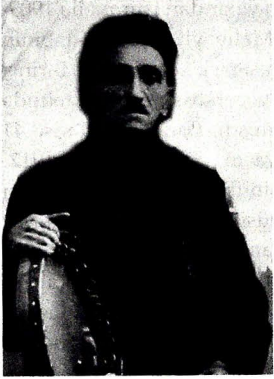
Firidun Şuşinski

**Azərbaycanın musiqi
xəzinəsi**

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakı-2015

CABBAR QARYAĞDIOĞLU

Azərbaycan musiqisinin yeni bir mərhələsi Cabbar Qaryagdioğlunun adı ilə bağlıdır. Cabbar Qaryagdioğlu milli mədəniyyət tarixində böyük xanəndə, məşhur musiqi xadimi və vokal sənətinin ən görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır.

Cabbar Qaryagdioğlu 1861-ci il martın ayının 31-də Şuşa şəhərinin «Seyidli» məhəlləsində, boyaqçı ailəsində anadan olmuşdur. Şuşada bu ailə «Qaryagdılar» adı ilə məşhurdur. Ailəyə belə bir ad verilməsi haqqında müəyyən mülahizələr var.

Deyənlərə görə, Cabbarın atası Məşədi İsmayıl kişi çox dinməz və qaraqabaq adam imiş. Tay-tuşları da onunla tez-tez zarafat edərmişlər: «*Ay İsmayıl, yənə nə olub, dünyanın xərc-xəsəratini səndən alırlar? Qar-zad yağmayıb ki, nə qaşqabağını sallamısan?*» Sonralar isə dostları ona sadəcə «Qaryagdı» demişlər. Cabbar isə lap uşaqlıqdan özünü «Qaryagdioğlu» ləqəbini götürmüşdü.

Şuşa ticarət şəhəri olduğundan o zaman az-çox varlı ailələr öz uşaqlarını həm məktəbə göndərər, həm də asudə vaxtlarında emalat-xanada, dükkanda öz yanlarında işlədərmişlər.

Məşədi İsmayıl kişi də oğlu Cabbara boyaqçılıq sənətini öyrətmək arzusunda idi, amma Cabbar boyaqçı olmadı. Onu hələ kiçik yaşlarından xanəndəlik sənəti cəlb edirdi.

XIX əsrin ikinci yarısında Şuşa şəhərində ticarət və sənətkarlıq sürətlə inkişaf etsə də, feodal münasibətləri hələ tamamilə zəifləməmişdi, Şuşada dini adət-ənənələrə ciddi əməl olunurdu. Şəhərin 17 məscidi vardı. Burda dini mərasimlər çox təntənəli surətdə keçirilirdi.

Boyaqçı Məşədi İsmayıl da oğlanları ilə birlikdə dini mərasimlərdə iştirak edirdi. O, qatı dindar idi. Oğlanları – Məhəmməd və Qafar məhərrəmlik təziyəsində şəbihgərdanlıq edirdilər. Gözəl səsi olan

Məhəmməd aşura günlərində İran şairi Möhtəşəmin İmam Hüseyinə həsr etdiyi şeirləri «Zəminxarə» üstündə çox təsirli səslə oxuyarmış.

Məşədi Məhəmmədin yanıqlı səsi balaca Cabbara lap uşaqlıqdan ciddi təsir etmiş, onun fikrində dərin iz buraxmışdı. Hələ məktəbə getməyən Cabbar öz böyük qardaşı kimi oxumaq arzusu ilə yaşayırdı. Bu həvəs onu musiqi aləminə çəkirdi. Odur ki, Cabbar da qardaşı Məhəmməd ilə Xarrat Qulunun məktəbində ilk xanəndəlik təhsili alır. Məhərrəmlikdə şəbihgərdanlıq etməyə məcbur olur.

Cabbargilin evi şəhərin ən səfəli yeri olan məşhur «Cıdır düzü»nə yaxın olduğundan balaca xanəndə öz kiçik qardaşları və məhəllə uşaqları ilə «Qaya başı»nda, «Qırx pilləkən»də və «Ağziyastı kaha» ətrafında quzu otarar, oynayırdı. Deyirlər ki, Cabbar saatlarla «Dəlik daş»ın üstündə oturaraq «Xəzinə qayası»nın mənzərəsinə baxar, «Daşaltı çayı»nın zümzüməsinə qulaq asar, «Topxana» bülbüllərinin cəh-cəhini böyük bir həvəslə dinləmiş. O zaman məhir musiqişünas Mir Möhsün Nəvvabın rəhbərlik etdiyi «Məclisi-fəramuşan» ədəbi məclisinin üzvləri də hər axşam «Ağziyastı kaha»ya toplaşar, yeni şeirlər oxuyub, təhlil edər, ustad sənətkarlardan söz açarmışlar. Məclisin axırında, adətən, məşhur xanəndələrdən Hacı Hüsü, Məşədi İsi və Dəli İsmayıl oxuyarmışlar. Cabbar həmin xanəndələrin qüvvəli və cəzbedici səsinə heyranlıqla çox qulaq asmışdı. O zaman Hacı Hüsünün sehrli səsi onu çox düşündürmüşdü. Balaca Cabbar bəzən məclis dağılından sonra sözlərini bilməsə də, musiqinin ahənginə uyğun oxuyar, sevimli müğənniləri yamsılıyardı. Çox çəkmir ki, Cabbarın da pərəstişkarları tapılır. Uşaqlar qoyun-quzunu yaylıma aparanda gənc xanəndəni oxudar, onu çilgünlüqlə alqışlayarmışlar.

Cabbarın musiqi təhsili almasında şübhəsiz, böyük qardaşı Məşədi Məhəmmədin böyük rolu olmuşdur. Məşədi Məhəmməd Cabbarda musiqiyə, sənətə uşaqlıqdan ciddi münasibət tərbiyə etmiş, ona xalqın klassik və şifahi yaradıcılığına, xalq musiqisinin inceliklərinə həssaslıqla yanaşmağı öyrətmişdi.

Məşədi Məhəmməd xanəndə kimi məşhur olduğundan onu Şuşada toy və ziyafətlərə dəvət edərmişlər. Məşədi Məhəmməd həmin məclislərə kiçik qardaşı Cabbarı da aparardı. Şübhəsiz ki, gələcəyin böyük xalq xanəndəsi Cabbar Qaryagdioğlunun məhir bir sənətkar

kimi yetişməsinə bu musiqi məclislərinin müsbət təsiri olmuşdu. O, bu məclislərdə Şuşanın görkəmli xanəndələrinin məlahətli səsinə tez- tez eşidər, bu sənətin sirlərini əxz edərdi.

Ətraf şəhər və qəzalardan xalq xanəndələrinin Şuşaya toplaşması, təntənəli toy şənlikləri və şəhər ayanlarının təşkil etdiyi böyük məclislər, gözəl Şuşanın bu zəngin musiqi mühiti balaca Cabbarın inkişafında müstəsna rol oynamışdı.

Cabbar 10 yaşında ikən şəhərdəki məktəbə daxil olur. Onun ilk müəllimi Şuşada «Sağəri» təxəllüsü ilə tanınan şair Zeynalabdinin oğlu Mirzə Əli olmuşdur.

Mirzəli fars və türk dillərini mükəmməl bilən, hərtərəfli biliyə malik musiqişünas idi. Mirzə Əli kiçik Cabbarın nadir səsə malik olduğunu eşidib, ona musiqi elmını öyrədir. Cabbar 15 yaşına qədər Mirzə Əlinin məktəbində oxumuş və öz müəllimindən musiqi elmını və fars dilini öyrənmişdi. Cabbar məktəbdə oxuduğu illərdə şeir yazmağa və hətta yoldaşları ilə beyləşməyə başlayır.

Bir gün şəhərin «Qurdlar» məhəlləsində böyük bir toy olur. Toyda o dövrün məşhur xanəndələri Hacı Hüsü, Məşədi İsi, istedadlı tarzən Sadıqcan, Cavad bəy Əlibəy oğlu və kamançaçı Mirzə Əli iştirak edirmişlər. On altı yaş yenicə tamam olmuş Cabbar da öz müəllimi Mirzə Əli ilə həmin toya qonaq gəlmiş. Məclis qızıdır. Hacı Hüsü «Şüştər», Məşədi İsi «Mahur» oxuduqdan sonra Mirzə Əli toyun «padşahu», şair Növrəs Ələsgərdən gənc Cabbarın oxumasına icazə verməyi xahiş edir. O, tarzən Cavad bəyin müşayiəti ilə «Kürd-Şahnaz»ı oxuyur. Cabbarın zil və tərəvəli səsi nəinki dinləyiciləri, hətta musiqiçiləri belə, məftun edir. Onun bu müvəffəqiyyəti hamıdan çox qoca xanəndə Hacı Hüsünü heyətdə qoyur. Hacı Hüsü onun alnından öpüb, məclis əhlinə müraciətlə deyir: «*Gələcəkdə bizim yerimizi bu cavan xanəndə tutacaq*».

Bu hadisədən sonra Cabbarın şöhrəti geniş yayılır. Onu şəhərdə olan toylara dəvət edirlər. Gənc Cabbarın toylara dəvət olunmasını eşidən Məşədi İsmayıl kişi çox narahat olur. Çünki Məşədi İsmayıl öz oğluna ancaq dini mərasimlərdə oxumağa icazə vermişdi. O, Cabbara toy məclislərində oxumağı qəti qadağan edir. Bundan sonra Məşədi İsmayıl Cabbarı özü ilə «Merdinli» məscidinə gətirir, orda ona mərsiyə oxutdurarmış. C. Qaryağdıoğlu öz xatirələrində yazır: «*Mən hələ çox gənc ikən «Merdinli» məscidinə gəlmişəm, Ala Palazoğlu Molla Rza mərsiyə oxuyanda onun üçün «Payi-minbər» oxumuşam*».

Ala Palazoğlu Molla Rza keçən əsrin (XIX əsr nəzərdə tutulur – **tərtibçi**) məşhur sənətkarlarından biri idi. İranda uzun illər xanəndəlik etmişdi. Gənc Cabbar «Payi-minbər» oxumaqla Ala Palazoğlundan klassik Şərq muğamlarını düzgün ifa etmək yollarını böyük maraqla öyrənirdi. O, gecə-gündüz düşünür, yenidən musiqi məclislərində iştirak etmək üçün yol axtarır. Gənc Cabbar atasına nə qədər yalvarır, xahiş edirsə də, bir nəticə hasil olmur. Onun xanəndəlik sənətinə qayıtması barədə mərhum tarzən Qurban Pirimov maraqlı bir hadisə nağıl edir: «*O dövrdə Cabbarın qonşuluğunda Smirnov fəmilialı bir həkim yaşayırdı. Həkim Cabbarın xətrini çox istəyirdi. Cabbar yenidən xanəndəlik etmək üçün ona kömək göstərməyi həkimdən xahiş edir. Həkim ona kömək edəcəyinə söz verir. Bu söhbətdən sonra Cabbar həkimin tapşırığı ilə özünü xəstəliyə vurur. Onun bir balaca naxoşluğu da var imiş. Yemir, içmir, gündən-günə sınıxır, geri gedir. Atasını Cabbarı həmin həkimin yanına aparır.*

Smirnov Cabbarı bir qədər müalicə etdikdən sonra Məşədi İsmayıl deyir: «Sənin oğlun vərəm xəstəliyinə tutulub. Bu, qorxuludur. Əgər sən onu oxumağa qoymasan, xəstəlik şiddətlənər və oğlunu tez məhv edər». Həkimin bu sözünü eşidən Məşədi İsmayıl çox qorxmış və həmin gündən oğlunun oxumasına icazə vermişdir»¹

Bu hadisədən sonra Cabbar çoxdan arzu etdiyi xanəndəlik sənətinə qayıdır. O, yenə də məclislərin bəzəyi olur. Cabbar şəhər məktəbini bitirdikdən sonra məşhur xanəndə Yusif Şahsənəmoğlunun tələbəsi olur. Gənc xanəndə müəllimi Yusifdən bir neçə muğam dəstgahını, o cümlədən, «Heyratı», «Rahab», «Bayatı-Qacar» və bir sıra qədim Azərbaycan təsnif və el mahnılarını mükəmməl öyrənir.

Cabbar Qaryağdıoğlunu xalq məclislərinə və el şənliklərinə dəvət edirlər. Hər yerdə onun parlaq istedadından söhbət gedir. Bir gün məşhur tarzən Sadıqcan Cabbar Qaryağdıoğlunu evinə qonaq dəvət edir. O, tarın müşayiəti ilə gənc xanəndəni imtahana çəkir. Ustad sənətkarın tarla verdiyi suallara Cabbar bülbül kimi cəh-cəh vuraraq cavab verir. Bu

1. Qurban Pirimov. «Cabbar Qaryağdıoğlu haqqında xatirələrim» (Alyazması). Azərbaycan MEA Məmarlıq və İncəsənət İnstitutunun arxivi, qovluq № 76; «İzvestiya» qəzeti, 11 mart 1938-ci il, № 58.

sənətkar bir gecədə bir neçə məclisi gəzib, hər məclisdə bir dəstgah oxumaqla xeyir iş sahiblərinin könlünü alardı. Məsələn, indiki kimi yadımdadır. Bir gün Keçəçioğlu Məhəmməd ilə mən Bakı məclislərinin birində oxuyurduq. Həmin məclisə bizi Cabbar göndərmişdi. Gəlin gələn axşamı Cabbar qəflətən məclisə daxil oldu. Onun gəlişi məclisi daha da şənləndirdi. Toy sahibi və məclisdə əyləşən ağsaqqallar Cabbarın «Mənsuriyyə» oxumasını xahiş etdilər. Mən və rəhmətlik Keçəçi də Cabbarın «Mənsuriyyə» oxumasını təkid etdikdə o, güllümsəyərək üzünü məclis əhlinə tutub dedi: – «Mənsuriyyə»ni oxuyaram, ancaq bir şərtlə: əvvəlcə Keçəçioğlu «Çoban bayatı»sını, İslam isə «Yetim səgahı» oxusunlar. Sonra mən nə desəniz hazırım.» Biz oxuduqdan sonra Cabbar elə bir «Mənsuriyyə» oxudu ki, əgər o oxumağı mən indi eşitsəydim, ömrüm 20 il uzanardı»¹.

Cabbar Qaryağdıoğlu, sözün əsl mənasında, ustad sənətkar idi. O, bütün ömrü boyu doğma xalqının incəsənətinin inkişafına çalışmışdır. Cabbar Bakıda təkcə toy və ziyafətlərdə çıxış etməklə kifayətlənməmiş, Mayılovun və Tağiyevin teatrları onu dəfələrlə öz səhnəsinə dəvət etmişdi. Cabbarın tamaşaların fasilələrində dinləyicilər qarşısında çıxış etməsi onun pərəstişkarlarının sayca artmasına səbəb olardı. Bunu nəzərə alan teatr sahibləri Cabbarın çıxışını afişalarda, o dövrün qəzetlərində xüsusi olaraq elan edirdilər. Bütün bu müvəffəqiyyətlərə baxmayaraq, yay gələn kimi Cabbarı doğma yurdu gözəl Şuşanın sərin bulaqları, səfali meşələri, gəlin kimi bəzənmiş «Cıdır düzü», xüsusilə, «İsa bulağı»nın xoş məclisləri cəlb edərdi. Cabbar Qaryağdıoğlunun hər yay Şuşaya qonaq gəlməsi təntənəli el şənliyinə çevrilirdi. Xalq Cabbarı böyük sevinc hissi ilə qarşıları.

Azərbaycan SSR-nin əməkdar artisti Cəlil bəy Bağdadbəyov «Qaryağdıoğlu haqqındakı xatirələr»ində xalq xanəndəsinin Bakıdan Şuşaya qonaq gəlməsini belə təsvir etmişdir: «Mən hələ uşaq idim. Amma yaşlı adamlardan eşitmişdim ki, Cabbar Bakıda məşhur xanəndədir. Gecə-gündüz onu görməyi arzulayırdım. Mən 13 yaşında olanda Cabbar Şuşaya qonaq gəlmişdi. Onu birinci dəfə qonşumuzda olan toyda gördüm. Bundan sonra məhəllədən-məhəlləyə qaçaraq onun oxumasını eşitməyə can atardım.

1.İ.Abdullayevin xatirələrindən (xatirə MAİ arxivində kitabın müəllifinin şəxsi fondundadır)- tərtibçi.

Cabbarın Şuşaya gəlməsi böyük şadlığa səbəb olardı. Toy sahibləri əvvəlcədən onun vaxtını öz aralarında bölürdülər. Mən bir gün «Bazarbaşı»ndan keçərkən 3-4 kişinin söhbətini eşitdim. Onlar Cabbarın gəlişi münasibətilə bir-birini təbrik edirdilər. Onlardan biri dedi: «Təbrik edirəm, qardaşımız Cabbar gəlib!».

Başqası isə cavabında: «Mən də sizi təbrik edirəm!»

Cabbar Şuşaya gələrkən bütün şəhər əhli «Çanaxqala»dan tutmuş «Meydan»a qədər qabağına çıxar və onu alqışlardı. Şəhər əhli xanəndə ilə elə sevinc və səmimiyyətlə görüşərdi ki, guya, Cabbar bu şəhərə səadət, dirilik suyu gətirirdi. Doğrudan da, Cabbar özü ilə xəstə könüllərə şəfa gətirirdi. Cabbar Şuşada olarkən hər yerdə söhbət yalnız onun haqqında gərdədi»¹.

1905-ci il burjuva-demokratik inqilabınun dalğaları Şərq xalqlarını, o cümlədən, Azərbaycan xalqını da qəflət yuxusundan oyatdı. İncilab ictimai həyatın bütün sahələrində olduğu kimi, milli mədəniyyətin tərəqqisinə də şərait yaratdı. Azərbaycanın qabaqcıl ziyalıları ictimai şəraitin yaratdığı imkandan səmərəli istifadə etməyə, xalqı gələcək mübarizəyə hazırlamağa xüsusi diqqət yetirirdilər.

Nəriman Nərimanov, Mirzə Ələkbər Sabir, Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Fəridun bəy Köçərli, Haşım bəy Vəzirov, Üzeyir bəy Hacıbəyov, Hüseyn Ərəblinski, Cabbar Qaryağdıoğlu kimi tərəqqipərvər mədəniyyət xadimləri Şuşada, Şamaxıda, Gəncədə, Bakıda və başqa şəhərlərdə qəzet, jurnallar nəşr edir, kitabxanalar açır, fəhlə klublarında dram dərnəkləri, artistlər cəmiyyəti və başqa xeyriyyə cəmiyyətləri təşkil edir, beləliklə, xalqı maarifləndirməyə çalışırdılar.

1907-1910-cu illərdə Üzeyir Hacıbəyov, Hacıbəyov və Cabbar Qaryağdıoğlunun birgə fəaliyyəti nəticəsində Bakının Balaxanı kəndində fəhlə klubunda teatr dərnəyi təşkil edilmişdi. Həmin dərnəyin Mirzə Muxtar, Cahangir Zeynalov, Hüseyn Ərəblinski, Əbülfət Vəli, Mirzağa Əliyev kimi üzvləri fəhlə klubunda tez-tez teatr tamaşaları

1.Cəlil bəy Bağdadbəyov. «Qarabağ xanəndələri haqqında xatirə» (əlyazması). MEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun arxivi, qovluq № 149.

göstərirdilər. Tamaşaların fasilələrində Cabbar Qaryağdıoğlu oxuyardı. Cabbar Qaryağdıoğlu bəzən öz sənət dostlarını – Ələsgər Abdullayevi, Keçəçioğlu Məhəmmədi, Şirin Axundovu Balaxanı klubuna çağırır, yoxsul tələbələrin və məktəbin bəzi ehtiyaclarını ödəmək üçün onların xeyrinə konsertlər təşkil edərdi.

XX əsrin əvvəllərində «Qrammofon», «Sport-Rekord» və «Ekstrafon» aksioner cəmiyyətləri xanəndələrin səslərini qazanc məqsədi ilə qrammofon vallarına yazır və əhali arasında yayırdılar. O zaman Yaxın və Orta Şərqdə, Qafqazda ən məşhur bir xanəndə kimi şöhrət qazanmış Cabbar Qaryağdıoğlu 1906-1912-ci illərdə «Sport-Rekord» və «Qrammofon» aksioner cəmiyyətlərinin dəvətilə Kiyev, Moskva və Varşava şəhərlərinə gedərək səsini qrammofon valına yazdırmışdı.

Cabbar Qaryağdıoğlunun «Sport-Rekord» firması tərəfindən yazılmış valı satışa buraxılmışdı. Bundan əlavə, firma qrammofon vallarının kataloqunu kitabça şəklində buraxaraq əhali arasında yayırdı. Bu kitabın səhifələrində oxuyan xanəndələrin şəkilləri, vala yazılmış muğam və təsniflərin adları, kataloq nömrələri göstərilmişdi.

Cabbar Qaryağdıoğlu səsini vala yazdırarkən klassik Şərq və Azərbaycan muğamlarının hamısını və bu muğamların təsniflərini böyük məharətlə oxumuşdur. Xalqımızın musiqi tarixində «Kürdü-Şahnaz», «Mənsuriyyə», «Mahur» və xüsusilə, «Heyratı»nı Cabbar Qaryağdıoğlu qədər misilsiz məharətlə oxuyan ikinci bir xanəndə olmamışdır. Onun səsndəki mübariz ruh, əzəmət və nikbinlik insanın qəlbində xoş hisslər oyadır, gələcəyə inam hissi aşılayır. Seyid Şuşinski qeyd edirdi ki, *Cabbar oxuyanda elə bil qüvvətli bir dağ çayı daşaraq aləmi selə-suya bürüyüb qabağına qatır.*¹

Cabbar Qaryağdıoğlu klassik muğamlardan «Bayatı-Şiraz», «Orta Mahur», «Çahargah», «Rast», «Mirzə Hüseyn Segahı»nı, ritmik muğamlardan isə «Simayi-Şəms», «Mani», «Qarabağ şikəstəsi», «Arazbarı», «Əfşarı» və başqa muğamları böyük zövqlə oxuyardı. Bunlardan əlavə, o, qədim Azərbaycan mahnılarından «Gəlin gedək Daşaltına gəzməyə», «Gözüm yaşına tab etməz», «Daminizdən damcı düşər», «Qalalıyam, qalalı» və «Qarğamışam»ı son dərəcə lirik tonda ifa edərdi.

Cabbar Qaryağdıoğlu 1912-ci ildə Varşavadan qayıdarkən Mos-

kvada Keçəçioğlu Məhəmməd, Məşədi Məmməd Fərzəliyev və Qurban Pirimovun iştirakı ilə «Şərq konserti» vermişdi.¹ Moskva tamaşaçıları «Şərq konsertləri»nə böyük maraq göstərdiyindən həmin konsertlər bir neçə dəfə təkrar edilmişdi. Konsertlərdə ifaçılar sənət nümunələri göstərmiş və böyük şöhrət qazanmışdılar.

Cabbar Qaryağdıoğlunun rəhbərlik etdiyi sazəndələr dəstəsi bir aya qədər Moskvada qalaraq orda yaşayan qafqazlıların toy şənliklərində, ziyafət salonlarında çıxış etmişdi. C. Qaryağdıoğlu həm də o zaman Moskva konservatoriyasında tələbə olan Üzeyir Hacıbəyovun şərifinə gecələr keçirmiş və həmin gecələrdə yığılan pulları gənc bəstəkarın ehtiyacına sərf etmişdi.

Cabbar Qaryağdıoğlu Hacı Hüsü, Bülbülcan, Məşədi İsi kimi zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş sənətkarlardan biridir. O, hər şeydən əvvəl, böyük muğam ustası idi. Muğamatın incəliklərini, onun texnikasını dərinləndirirdi. C. Qaryağdıoğlu hər bir muğamın spesifik xüsusiyyətini və müxtəlif hissələrini məharətlə oxuyar və bu hissələrdən bir-birinə keçmək üçün təsniflərdən böyük ustalıqla istifadə edərdi. Məsələn, Qaryağdıoğlu «Bayatı-Qacar» muğamını çox orijinal bir şəkildə, məhz Azərbaycan muğamının xüsusiyyətlərinə əsasən oxuyurdu. «Kürdü-Şahnaz» və «Dəşti»ni son dərəcə lirik tonda, özünəməxsus əlavə zəngülərlə dinləyicilərə çatdırırdı. Böyük xanəndə «Çahargah» muğamını oxuyarkən qeyri-adi ustalıqla bir neçə formada sürəkli zəngülələr vuraraq dəstgahın ən çətin gediş-gəliş yollarını orijinal tərzdə məharətlə gəzişirdi.

İslam Abdullayev xatirələrinin birində qeyd edir ki, Cabbar kimi «Mənsuriyyə» oxuyan ikinci bir xanəndə görməmişəm.²

Qocaman xanəndə bu sözləri təsadüfən demirdi. «Mənsuriyyə»ni ifa etmək xanəndədən böyük ustalıq tələb edir. «Mənsuriyyə»dən sonra isə «Mənsuriyyə»nin zərbi – «Üzzal» hissəsi gəlir. Bu hissələr çox yüksək zil səslə oxunmalıdır. Belə səsə malik olmayan xanəndə bu muğamı oxuya bilməz. Lakin Cabbar Qaryağdıoğlu «Mənsuriyyə»ni oxuyarkən

1. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 17 iyul 1960-cı il, №57.

1. "Kommunist" qəzeti, 29 aprel 1929-cu il, № 97.

2. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1 aprel 1961-ci il, № 12.

Məndən başqa yar sevsən Şirin dilin tutulsun.

Bu sözləri eşidən dinləyicilər «Bir də, bir də», «Sağ olsun Qarabağ», «Yaşa, Cabbar» deyərək onu hərarətlə alqışlamışlar. Təəssüflər olsun ki, bu mahnı sonralar erməni müğənniləri tərəfindən «Anqut axçik» («İnsafsız qız») adı altında oxunmuşdur.

Cabbar Qaryağdıoğlu toy məclislərinə və konsert qastrollarına gedərkən o yerlərdə aylarla qalmağa məcbur olmuş, çünki xalq onun oxumağından doymazmış.

Cəlil bəy Bağdadbəyov C. Qaryağdıoğlu haqqında maraqlı bir əhvalat da nağıl edir: «1911-ci ildə mən İrəvanda yerli həvəskarlar ilə teatr verirdim. Yay fəslinin əvvəlində Cabbar, tarçalan Şirin Axundov və kamançaçı Qulu İrəvana gəldilər. Mən Cabbarı görməyə getdikdə onun yanında Cümşüüd adlı bir qoca xanəndə var idi. Cabbar məzkur Cümşüüdün nəfəsinə olaraq bir konsert verəcəyini söyləyib, afişa hazır etməyi məndən xahiş etdi. Sabahı günü axşam «Canpoladovun teatrında» Cabbarın öz dəstəsi ilə konsert vermək afişası yapışdırıldıqda bir saatın içərisində biletlər satılıb qurtardı. Axşam ömrümdə görmədiyim bir hadisənin şahidi oldum. Biletsiz qalmış minə qədər tamaşaçı bilet tələb edirdi. Hamıdan artıq uzaq kəndlərdən gəlmiş kəndlilər nəğd olaraq bilet istəyirdilər. Çox zəhmətdən sonra teatrın yay binasında Cabbarın ikinci konsertini elan etdim. Sabahı gecə əvvəlkindən də artıq adam gəldiyindən bu dəfə nə edəcəyimi bilmədim. Bilet və yer olmadığı üçün bayırda qalanların etirazı hiddətə, açığa çevrildi. Cabbar özü səfalı «Xürrəm» bulağının ətrafında oxuyacağını elan etdikdə kütlənin əlindən xilas olduq.¹

1916-cı ildə «Piron» qardaşları» neft şirkətinin pulu ilə İbrahim bəy Musabəyovun «Neft və milyonlar səltənəti» romanı əsasında Bakıda ilk bədii Azərbaycan kinofilmi çəkilməmişdi. Filmdə baş rolda məşhur Azərbaycan artisti Hüseyn Ərəblinski oynamışdı. Kino şirkətinin sahibləri Cabbar Qaryağdıoğlunu görkəmli bir xanəndə kimi filmdə çəkilmək üçün dəvət etmişdilər. Filmdə Cabbar Qaryağdıoğlu oxumuş,

1. Cəlil bəy Bağdadbəyov. «Qarabağ xanəndələri haqqında xatirələr» (əlyazmaları). MEA, Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun arxivi, qovluq № 149.

həm də sazəndələrin xoruna rəhbərlik etmişdir. Bu film Zaqafqaziyanın kino-teatrlarında böyük müvəffəqiyyət qazanmışdı.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Cabbar Qaryağdıoğlunun həyatında yeni dövr başlandı. O, Azərbaycanda təşkil edilmiş «Təbliğət briqadası»nın fəal iştirakçısı oldu. Cabbar Qaryağdıoğlu 1920-1923-cü illər ərzində bu briqada ilə birlikdə Göyçay, Ağdaş, Tovuz, Gədəbəy, Quba, Gəncə və s. rayon və şəhərlərə gedərək konsertlər vermiş, aparılan təbliğat işində böyük fəaliyyət göstərmişdir.

Cabbar Qaryağdıoğlu Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının ilk təşkilatçılarından biri olmuşdur. O, klassik musiqidən dərs deyərək var qüvvəsini yeni musiqi kadrları, xüsusilə, gənc xanəndələr yetişdirmək işinə həsr etmişdi.

Cabbar Qaryağdıoğlu Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında və radio verilişləri idarəsində uzun müddət solistlik etmiş, eyni zamanda Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası Elmi-Tədqiqat kabinəsinin məsləhətçisi olmuşdu. Yarım əsrdən artıq bir dövrdə topladığı 270-dən artıq xalq mahnısını və musiqi parçalarını həmin tədqiqat Kabinəsinə verərək Azərbaycan xalq musiqisi fondunu zənginləşdirmişdir. Onun 30-dan çox mahnısı görkəmli bəstəkarlarımız Üzeyir Hacıbəyov və Müslüm Maqomayev tərəfindən nota salınmışdır.

Cabbar Qaryağdıoğlu opera və operetta yazan bəstəkarlarımıza yaxından kömək edərdi.

Məşhur Sovet bəstəkarı R. M. Qlier «Şahsənəm» operasını bəstələmək üçün 1923-cü ildə Bakıya gəlir. Qlier hələ operanın yazmazdan əvvəl Azərbaycan xalqının zəngin musiqisinin xüsusiyyətini dərinləndirən öyrənir. Bu işdə Cabbar Qaryağdıoğlunun və onun sənət yoldaşı görkəmli tarzən Qurban Pirimovun bəstəkarına böyük köməyi olmuşdur.¹ Cabbar Qaryağdıoğlu bir çox qədim Azərbaycan mahnı və təsniflərini («Arazbarı», «Şikəstə», «Aşıqların yarışı») Qurban Pirimovun müşayiəti ilə dəfələrlə bəstəkar üçün oxumuşdur. «Şahsənəm» operasının yaranmasında R. Qlier xüsusi bir maraqla kömək etdiyinə görə Azərbaycan SSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Cabbar Qaryağdıoğlunu Fəxri fərmanla təltif etmişdi.

1. «Pravda» qəzeti, 8 aprel 1938-ci il, № 97.

kimi təkə Azərbaycan xalqının içərisində deyil, bütün Yaxın Şərqdə məşhurdur. O, Azərbaycan musiqisinin bütün incəliklərini və tərəvətini geniş kütlələrə yaymaqda və bu musiqinin qardaş xalqlar tərəfindən dərinəndən sevilməsində böyük hünər göstərmişdir.

Bu böyük sənətkarın xatirəsi xalqımızın arasında əbədi olaraq yaşayacaq».¹

Cabbar Qaryağdıoğlu XIX əsrin ikinci yarısında yetişən və musiqi tariximizdə ən görkəmli rol oynayan sənətkarlardan biridir. O, xalqın içərisindən çıxmış və özünün bütün mənalı həyatını klassik Şərq musiqisinin inkişafına həsr etmişdir. Cabbar Qaryağdıoğlu oxuduğu muğam və mahnılarını xalqdan alaraq həmin mahnıları özünün incə səsi və ifaçılıq məharəti ilə bəzəyib yenidən xalqa vermişdir. Bu, Qaryağdıoğlunun ən qiymətli xalq xanəndəsi olmasının nümunələrindən biridir.

Şərqi vokal sənəti tarixində geniş xalq kütlələri arasında özünün hörmətli və populyarlığı Cabbar Qaryağdıoğlu ilə müqayisə edilə biləcək ikinci bir müğənni yoxdur. Onun adı dünya vokal sənətinin bir sıra görkəmli sənətkarlarının adları ilə yanaşı çəkilir. Cabbar Qaryağdıoğlunun sənəti ölməzdir. Qırx ildir xanəndənin vətənə, xalqa məhəbbət dolu ürəyi döyünür, misilsiz, tuti səsi eşidilmir. Lakin bu təkrarolunmaz incə və qüdrətli səs sahibinin şöhrəti dillərdə söylənməkdədir.

Bu gün də Cabbar Qaryağdıoğlunun qrammofon valları dinləyicilərə böyük estetik zövq verir. Həyatı əfsanəyə çevrilmiş sənətkarın haqqında yazılmış hər bir sətir geniş oxucu kütləsi tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılır.

Azərbaycan xalqı öz mənəvi sərvəti olan zəngin incəsənətinə sonsuz məhəbbət, böyük qayğı və diqqətlə yanaşır. Çünki bu sənət onun milli iftixarıdır. Cabbar Qaryağdıoğlunun yaradıcılığı isə mənəvi sərvətimizin mirvarisidir...

Cabbar Qaryağdıoğlu səhnədə görünməsi ilə bütün auditoriyanı sehləyirdi. Cabbarın şirin xalları, incə guşələri minlərlə dinləyicisini əsir edir, heyrat içərisində qoyur, məst edirdi.

1. "Kommunist" qəzeti, 1944-cü il, № 87.

Qaryağdıoğlunun səsinin güclü dramatik-tenor tipli səs olmasına baxmayaraq, o, bu güclü və əzəmətli səsi cılayıb «yonurdu». Hətta son dərəcə lirik, minor ruumlu muğam sayılan «Segah» onun ifasında olduqca həzin, yumşaq və yanıqlı səslənməklə adamda belə təsəvvür yaradırdı ki, muğamı dramatik tenor yox, lirik tenor oxuyur. Onun oxumağı son dərəcə təsirli və temperamentli idi. Onun köhnə qrammofon vallarını səsləndirdikdə adam həmin dəqiqə hiss edir ki, belə bir qüdrətli səs, temperamentli priyomlar, müxtəlif formalı çətin zəngülələr vuran yalnız Qaryağdıoğlu ola bilər.

Qaryağdıoğlu major muğamları oxumaqda daha mahir idi. O, vokal ustalığı ilə insanı nəinki heyran qoyur, eyni zamanda təsiredici ifaçılıq məharəti ilə dinləyicini fikrindən ayırır, kədərinə də, sevincinə də unuttururdu. Bununla belə, oxuduğu şən və məzəli təsniflər ilə dinləyicinin qəlbində şirin xəyallar, xoş duyğular oyadırdı...

Xanəndə səsinə, öz qüdrətinə arxalanmalıdır. Doğrudur, hər sənətdə istedad ümdə şərtidir. Lakin istedadlı sənətkar gərək zəhməti də sevsin, özünə qarşı tələbkar olsun. Yoxsa, Qurban Pirimov demişkən, heç nə çıxmaz. Özünə qarşı son dərəcə tələbkar olan Qaryağdıoğlu yalnız fitri istedadına arxayın olmamışdır.

Müntəzəm olaraq öz üzərində çalışması sayəsində ifaçılıq sənətinin zirvələrinə qalxa bilmişdir. Qaryağdıoğlu özünə və sənətinə ciddi tələbkarlığı sayəsində təkə Azərbaycanda deyil, bütün Şərqdə vokal sənətində bütöv bir dövr yaratmışdır.

Xanəndənin ifaçılığı, xüsusilə onun «Heyratı»sı yüksək qiymətləndirilmişdir. Bu muğamda onun vokal texnikası təkrarolunmazdır. Xanəndə «Heyratı»nu qrammofon valına 79 il (1906) bundan əvvəl oxumuşa da, lakin bu muğam ifasını həyəcənsiz dinləmək qeyri-mümkündür.

Eləcə də «Ovsarı»da xanəndənin təsirli səsi, onun yüksək ifaçılıq məharəti və səsinin qeyri-adi gücü insanı valeh edir. Təsədüfi deyil ki, Cabbarın sonra bu muğamı heç kim oxumağa cürət edə bilməmişdir. Kim vaxtı ilə xanəndənin fenomenal nəfəsini, bülbül cəhcəhli zəngüləsini eşdibsə, həmin xoşbəxt dinləyicilər bu gün belə, bu nadir səsin cingiltilərini xatırlayırlar. Doğrudan da, Qaryağdıoğlu Şərq vokal sənətinin islahatçısı, nadir improvizator olmaqla milli musiqimizin bəzəyi idi. Müasirləri onun dahi musiqiçi olduğunu dəfələrlə söyləmişlər.

İstedadlı Sovet musiqişünası V.Krivososov¹ Cabbar Qaryağdıoğlunun nadir sənətini və zəngin repertuarını yüksək qiymətləndirərək hələ 1940-cı ildə yazmışdır: «Azərbaycan xalq musiqisinin inkişafında müstəsna xidmətləri olan musiqi xadimlərindən biri Cabbar Qaryağdıoğludur. Onun zəngin repertuarı musiqi dünyasında böyük maraqa oyadır. Uzun illər Azərbaycan, İran və türk musiqisi ilə qaynayıb-qarışan bu repertuarı yaxından bilmədən Azərbaycan musiqisinin tarixini dərinləndirmək olmaz».²

Azərbaycanda gözəl səslərdən, xanəndəlik sənətindən danışarkən gözələrimiz qarşısında, birinci növbədə, Cabbar Qaryağdıoğlunun obrazı canlanır.

«Şərq musiqisinin peyğəmbəri» olan bu dahi müğənni Azərbaycan vokal sənətinin banisidir. Doğrudur, Cabbar Qaryağdıoğlundan əvvəl bizim musiqi tariximizdə Şahqulu, Mirzə Hüseyn, Hacı Hüsü, Məşədi İsi, Səttar, Mirzə Məhəmmədhasən, Əbdülbaqi Bülbülcan kimi klassik xanəndələrimiz olmuşdur. Lakin bunların heç biri xalq musiqisini Qaryağdıoğlu qədər dərinləndirməmiş və onu geniş xalq kütlələrinə bacarıqla çatdırıb sevdirməmişdir. Yaradıcılığının bütün mənası, ruhu, mündəricəsi etibarilə Qaryağdıoğlu həqiqi böyük xalq müğənnisi idi. Sümüklərinin iliyinə qədər qatı musiqiçi olan Qaryağdıoğlu 70 il vokal sənətinə xidmət etmiş, qüdrətli, gözəl səsi ilə xalq məclislərini şənəndirmişdir. Onun tək-cə vokal sənətində deyil, xalq musiqisinin bütün sahələrində xidmətləri əvəzənməzdir. Azərbaycanda opera sənətinin meydana gəlməsində onun rolu böyükdür. Opera səhnəmizin ilk aktyoru məhz Qaryağdıoğlu olmuşdur. İndiyə kimi vokal tarixində müğənnilərdən heç kəsi Cabbarla müqayisə etməmişlər. Əslinə qalanda, ifaçılıq sənətində onun tayı-bərabəri sayılan ikinci bu cür muğam sehrkarını təəvvürə gətirmək mümkün deyil. Vokal sənətimizi və onun inkişaf yollarını Cabbarsız təəvvürümüze gətirmək çox çətindir.

Yeri gəlmişən, bir mübahisəli məsələnin üzərində qısaca olsa da, dayanmaq istərdik. Bəziləri (adlarını «musiqişünas» qoyub, lakin

1. Krivososov Ç. *Qaryağdıoğlu haqqında etmi əsər yazırdı... Lakin musiqişünas 1941-ci ildə Moskvanın müdafiəsində qəhrəmancasına həlak olduğu üçün başladığı nəsbət iş yarımçıq qalır.* – Müəllif.

2. В Кривососов. «Песни Дзяббара Карягды». «Советская музыка» журналі, 1940-сı ил, № 2, сәһ. 81-83.

musiqi tariximizdən xəbəri olmayanlar), hətta bəstəkar yoldaşlar belə mətbuatda çap etdirdikləri yazılarında Qaryağdıoğlu Cabbarın Azərbaycan vokal sənətinin banisi olduğunu inkar edərək, onun əvəzində sevimli müğənnimiz Bülbülün adını çəkirlər. Bir çoxları da Bülbüldən danışarkən onu «Azərbaycan professional vokal məktəbinin yaradıcısı» adlandırırlar. Burda «professional» sözünün nə qədər düzgün işlənməsi də şübhə oyadır.

Məlumdur ki, «professional» – azərbaycanca – «peşəkar» deməkdir. Belə çıxır ki, guya, Bülbüldən əvvəl bizim peşəkar musiqiçilərimiz olmamışdır?! Gülməlidir, elə deyilmi?! Bəziləri də vokal, «vokalist» deyəndə belə anlayırlar ki, guya, vokalist o xanəndə ola bilər ki, onun mütləq ali musiqi təhsili olsun. Onların bu səhv müddəalarından belə nəticə çıxır ki, əgər Qaryağdıoğlu Cabbarın ali vokal təhsili yoxdursa, o, nə vokalist, nə də vokal sənətinin banisi ola bilməz. Amma Bülbül ali təhsillidir. Məhz buna görə də onlar Cabbarı yox, Bülbülü Azərbaycan vokal sənətinin banisi hesab edirlər. Məgər bizim Bülbülə qədər vokal sənəti tarixində azmı məşhur vokalistlərimiz olub?!

Əvvəla, oxucunun nəzərinə çatdırmaq istərdim ki, mən heç də vokal sənətimizin Cabbar və Bülbül kimi iki nəhəng nümayəndəsini bir-birilə müqayisə etmək fikrində deyiləm və bunları müqayisə etmək gülüncdür. İkincisi, mən heç də Bülbülün vokal sənəti tariximizdə unudulmaz xidmətlərini inkar etmək fikrində deyiləm və bunu inkar etmək ağılsızlıq olar. Onu da oxucuya çatdırmaq istərdim ki, musiqi tariximizdə ilk dəfə Bülbül haqqında geniş, böyük məqalələr yazan məhz bu sətirlərin müəllifi olmuşdur. Biz kitabın sonunda Bülbüldən danışarkən onun unudulmaz xidmətlərindən geniş söhbət açacağıq. Lakin burda musiqi tariximizin düzgün öyrənilməsi naminə, hər bir müğənninin vokal sənəti qarşısındakı xidmətlərini aydınlaşdırmaq, daha doğrusu, hərənin payını özünə vermək naminə müəyyən məsələlərə toxunmaq yerinə düşərdi. Birinci növbədə, biz, Cabbarın Azərbaycan vokal sənəti tarixindəki tutduğu rolu və onun, həqiqətən, vokal sənətimizin banisi olduğunu inkar edənlərə Bülbülün öz sözləri ilə cavab vermək istərdik. Əgər vokal sənətindən, onun tarixindən danışan bəzi «musiqişünaslar» Bülbülün irsi ilə yaxından məşğul olsaydılar, heç olmasa, onun çap olunmuş məqalə və məruzələrini oxuyub, dərk edə bilsəydilər, şübhəsiz ki, musiqi tariximiz, xüsusilə, vokal sənətimiz haqqında ağızlarına gələn dərvis